

K 70. narozeninám Ilji Šrubáře

Česká sociologie zrovna neoplývá úspěšnými emigranty, a pokud už nějací byli nebo jsou, zpravidla se o nich nezaslouženě málo ví. Tak tomu je i v případě česko-německého sociologa Ilji Šrubáře, který 6. srpna tohoto roku dosáhl věku 70 let. Šrubář patřil k té šťastnější studentské generaci, která zažila na filosofické fakultě v Praze uvolněnou druhou polovinu šedesátých let. V roce 1969 studium na katedře filosofie ukončil obhajobou diplomové práce o předválečném sociologovi a filosofovi dějin Jindřichu Kohnovi (*Myšlení Jindřicha Kohna*). Brzy poté emigroval do západního Německa, kde postgraduálně studoval na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem a tam také roku 1974 obhájil disertaci *Víra a čas*. Tato analýza časového založení sociálního života byla jeho prvním výrazným vstupem do oblasti fenomenologické sociologické teorie, jež se stala jeho celoživotním odborným tématem. Od roku 1974 Šrubář působil na tehdy ještě velmi mladé univerzitě v Kostnici (založena 1966), jež se díky přítomnosti Thomase Luckmanna a jeho spolupracovníků stala střediskem fenomenologické sociologie v Německu. Na kostnické univerzitě se Šrubář roku 1977 habilitoval v oboru sociologie. V roce 1979 v Kostnici vznikl z Luckmannova podnětu Společenskovědní archiv, který shromažďuje pozůstalosti po významných, převážně německojazyčných sociolozích včetně těch, kteří byli ve třicátých letech nuceni z Německa emigrovat. Šrubář zakotvil v tomto archivu jako jeho ředitel a primárně se věnoval dílu zakladatele fenomenologické sociologie Alfreda Schütze, který po emigraci z Vídně do USA vyučoval na New School for Social Research v New Yorku (kde jak známo k jeho žákům patřil i Luckmann). Dalším Šrubářovým působištěm se v roce 1992 nakrátko stala Humboldtova univerzita v Berlíně a od roku 1993 bavorská univerzita Erlangen-Norimberk, kde byl řádným profesorem a vedoucím katedry sociologických teorií až do svého emeritování v roce 2011.

I když vymezení tematických oblastí, jimž se věnuje ten který badatel, bývá nutně zavádějící, v případě Šrubářova rozsáhlého a pestrého díla snad ani jinak postupovat nelze. Patrně nejdůležitější oblastí jeho zájmu je sociologická teorie, zejména její fenomenologická varianta, kterou mnoho let rozvíjí pod hlavičkou „pragmatické teorie životního světa“. Klíčovou inspirací této teorie je myšlení Alfreda Schütze, které Šrubář studuje už 40 let. Pod názvem *Teorie životních forem* (Suhrkamp 1981) vydal a opatřil podrobnou předmluvou Schützovy rané spisy. Schützovské bádání dále obohatil dodnes v mnohém nepřekonanou monografií *Kosmion* (Suhrkamp 1988) a celou řadou článků a editovaných sborníků. Je spoluvydavatelem dvanáctidílného pracovního vydání Schützových spisů vycházejícího na univerzitě v Kostnici. Šrubář platí v oboru schützovských studií za mezinárodně uznávanou autoritu, což vedle hojných citací dokládá také fakt, že byl pozván, aby napsal heslo o Schützovi do prvního vydání prestižní *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (Elsevier 2001).

S fenomenologicky orientovanou sociologickou teorií souvisí Šrubařův zájem o sociologii vědění, sociologii kultury a kulturní hermeneutiku, převážně, i když nikoli výhradně v jejich německém rozpracování. Ve svých textech se zabýval například Maxem Schelerem, Karlem Mannheimem a z novějších autorů, kteří na jeho myšlení měli značný vliv, Niklasem Luhmannem (napsal ostatně také doslov k českému překladu Luhmannovy knihy *Láska jako vášeň*). Sebrané stati k sociologické teorii, které vedle suverénního interpretačního výkonu znamenají také zásadní teoretický přínos, vyšly ve dvou svazcích v nakladatelství VS Verlag für Sozialwissenschaften. Nejprve Šrubař publikoval studie k pragmatické teorii životního světa pod titulem *Fenomenologie a sociologická teorie* (2007), o něco později pak stati k otázkám kultury, jazyka a interpretace pod názvem *Kultura a sémantika* (2009). V této souvislosti je třeba zmínit také Šrubařem spolueditovaný sborník *Srovnání kultur* (2005).

Další oblastí, k jejímuž poznání Šrubař výrazně přispěl, je bádání o německé společenskovědní emigraci. V době, kdy k tomuto dnes skoro módnímu tématu existovalo minimum literatury, editoval sborník *Exil, věda, identita* (Suhrkamp 1988) a později např. připravil k vydání první frankfurtskou přednášku Karla Mannheima z roku 1930 (spolu s M. Endrešem, Leske + Budrich 2000). Dalším emigrantem, jemuž věnoval pozornost v jiném jím spolueditovaném sborníku, byl rusko-harvardský Pitirim A. Sorokin (Krämer 2002).

Problematika sociálních vědců-emigrantů spadá do širšího okruhu dějin sociologie, k jejímž významným představitelům Ilja Šrubař v Německu patří už po několik desetiletí. Dokladem toho je jeho účast mezi vydavateli edice *Jahrbuch für Soziologiegeschichte* v devadesátých letech nebo kapitola zařazená do nedávno vydané průřezové práce *Dějiny sociologie – cesty a cíle* (Ch. Dayé, S. Moebius (eds.). Suhrkamp 2015).

Už ve Šrubařově doktorské disertaci je z českých autorů citován vedle několika představitelů marxistického myšlení šedesátých let (Karel Kosík, Jiří Kosta, Radovan Richta, Ota Šik) také filosof Jan Patočka. V osmdesátých letech Šrubař navázal kontakty s intelektuály spojenými s pražským a vídeňským archivem Jana Patočky a stal se spoluvydavatelem a překladatelem Patočkových vybraných spisů do němčiny.

Konečně je potřebné připomenout, že Šrubař se nevěnoval pouze sociologické teorii, historii a interpretaci sociologických klasiků, ale zkoumal také společenskou skutečnost. Tak tomu bylo především po roce 1989, kdy řadou projektů a publikací vstoupil do výzkumu postkomunistické transformace a o něco později také evropské integrace. Uvést tu lze aspoň jím editovaný sborník *Problems and Chances of the East Enlargement of the EU* (Krämer 2003).

Šrubař publikoval skoro ve všech významnějších německých sociologických časopisech a řada jeho textů se objevila také v angličtině, francouzštině, japonštině a dalších jazycích. Česky vyšlo několik jeho článků v *Sociologickém časopise*, *Filosofickém časopise*, *S-Obzoru* a v různých sbornících. Souborné vydání jeho statí podobné těm, která se v posledním desetiletí objevila v Německu, však zatím chybí.

Tato stručná bilance se dá snad nejvhodněji uzavřít konstatováním málo oceňovaného, ale sotva zpochybnitelného faktu, že Ilja Šrubař je mezinárodně nejznámějším a nejrespektovanějším českým sociologickým teoretikem (nejen) současnosti. Šrubařova mnohaletá akademická kariéra v Německu představuje úspěch, ke kterému se obtížně hledají paralely u jiných českých akademických emigrantů. Jeho světový ohlas by patrně byl ještě větší, kdyby se nebyl usadil v Německu a svá díla psal pro jiné než především německé publikum. Studenti Fakulty sociálních věd UK (včetně autora tohoto medailonu) vděčně vzpomínají na výměnné semináře s Univerzitou v Kostnici, u jejichž zrodu v devadesátých letech stál právě letošní jubilant. Současně je ale třeba si postesknout nad tím, že se žádné české akademické instituci nepodařilo Ilju Šrubaře získat k trvalému učitelskému a vědeckému angažmá.

Marek Skovajsa